HebrewBooks.org ©Moznaim Publishers. No commercial use allowed.

והשקיף בה שתים ושלש שעות ולא העלוהו אמאי לא העלוהו והאמר רב יהודה אמר רב [א]טעה בכל הברכות כלן אין מעלין אותו בברכת הצדוקים מעלין אותו חיישינן שמא מין הוא שאני שמואל הקטן דאיהו תקנה וניחוש דלמא הדר ביה אמר אביי גמירי טבא לא הוי בישא ולא והכתיב [1]ובשוב צדיק מצדקתו ועשה עול ההוא רשע מעיקרו אבל צדיק מעיקרו לא ולא והא [א]תנן אל תאמין בעצמך עד יום מותך שהרי [ב]יוחנן כ"ג שמש בכהונה גדולה שמנים שנה ולבסוף נעשה צדוקי [ג]אמר אביי הוא ינאי הוא יוחנן רבא אמר ינאי לחוד ויוחנן לחוד ינאי רשע מעיקרו ויוחנן צדיק מעיקרו הניחא לאביי אלא לרבא קשיא אמר לך רבא צדיק מעיקרו נמי דלמא הדר ביה אי הכי אמאי לא אסקוהו שאני שמואל הקטן דאתחיל בה דאמר רב יהודה אמר רב ואיתימא רבי יהושע בן לוי [ב]לא שנו אלא שלא התחיל בה אבל התחיל בה גומרה: הני שבע דשבתא כנגד מי א"ר חלפתא בן שאול כנגד שבעה קולות שאמר דוד על המים הני תשע דר"ה כנגד מי א"ר יצחק דמן קרטיגנין כנגד תשעה אזכרות שאמרה חנה בתפלתה דאמר מר [ד]בראש השנה נפקדה שרה רחל וחנה הני עשרים וארבע דתעניתא כנגד מי א"ר חלבו כנגד כ"ד רננות [ה]שאמר שלמה בשעה שהכנים ארון לבית קדשי הקדשים אי הכי כל יומא נמי נמרינהו אימת אמרינהו שלמה ביומא דרחמי אנן נמי ביומא דרחמי אמרי להו: רבי יהושע אומר מעין שמנה עשרה: מאי מעין שמנה עשרה רב אמר מעין כל ברכה וברכה ושמואל אמר [ג]הבינו ה' אלהינו לדעת דרכיך ומול את לבבנו ליראתך ותסלח לנו להיות גאולים ורחקנו ממכאובינו ודשננו בנאות ארצך ונפוצותינו מארבע תקבץ והתועים על דעתך ישפטו ועל הרשעים תניף ידיך וישמחו צדיקים בבנין עירך ובתקון היכלך ובצמיחת קרן לדוד עבדך ובעריכת נר לבן ישי משיחך טרם נקרא [א] אתה תענה ברוך אתה ה' שומע תפלה [ו]לייט עלה אביי אמאן דמצלי הבינו אמר רב נחמן אמר שמואל [ד]כל השנה כולה מתפלל אדם הבינו חוץ ממוצאי שבת וממוצאי ימים טובים מפני שצריך לומר הבדלה בחונן הדעת מתקיף לה רבה בר שמואל ונימרה ברכה רביעית בפני עצמה מי לא תנן [ה]ר"ע אומר אומרה ברכה רביעית בפני עצמה ר' אליעזר אומר בהודאה [ח]אטו כל השנה כולה מי עבדינן כר' עקיבא דהשתא נמי נעביד כל השנה כולה מאי טעמא לא עבדינן כר"ע תמני סרי תקון תשסרי לא תקון הכא נמי שבע תקון תמני לא תקון מתקיף לה מר זוטרא ונכללה מכלל הבינו ה' אלהינו המבדיל בין קדש לחול קשיא: אמר רב ביבי בר אביי [ו]כל השנה כולה מתפלל אדם הבינו חוץ מימות הגשמים מפני שצריך לומר שאלה בברכת השנים מתקיף לה מר זוטרא ונכללה מכלל ודשננו בנאות ארצך ותן טל ומטר אתי לאטרודי אי הכי הבדלה בחונן הדעת נמי אתי לאטרודי אמרי התם כיון דאתיא בתחלת צלותא לא מטריד הכא כיון דאתיא באמצע צלותא מטריד מתקיף לה רב אשי ונימרה בשומע תפלה דא"ר תנחום אמר רב אסי טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים מחזירין אותו שאלה בברכת השנים אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה והבדלה בחונן הדעת אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה על הכוס טעה שאני: גופא א"ר תנחום אמר רב אסי טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים מחזירין אותו שאלה בברכת השנים אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה והבדלה בחונן הדעת אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה על הכוס מיתיבי [ט]טעה [ז]ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים מחזירין אותו שאלה [י]בברכת השנים מחזירין אותו והבדלה [ח]בחונן הדעת אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה על הכוס ל"ק הא ביחיד הא בצבור בצבור מ"ט לא משום דשמעה משליח צבור אי הכי האי מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה מפני ששומע משליח צבור מיבעי ליה אלא אידי ואידי ביחיד ול"ק [ט]הא דאדכר קודם שומע תפלה

הא

והשקיף. חשב לזכור אותה. לשון סוכה כדמתרגמינן וישקף ואסתכי (בראשית יט): **רשע מעיקרו.** ושב מרשעתו פעמים שחוזר ונעשה רשע: **הוא ינאי.** ששנינו בקידושין (פ"ג דף סו.) שהרג חכמי ישראל: **ינאי רשע מעיקרו.** ונעשה צדיק וחזר לרשעתו: **דאתחיל בה.** התחיל לאומרה וטעה באמצעיתה: **לא שנו.** הא דאמר רב יהודה מעלין אותו: **שבעה קולות.** במזמור קול ה' על המים (תהלים כט): **שאמרה חנה.** בפרשת עלץ לבי (ש"א ב): **כ"ד רננות.** בפרשת ויעמוד שלמה (מלכים א ח) רנה תפלה תחנה כלהון כ"ד איכא: **ביומא דרחמי.** שהולך לבקש רחמים שדבקו שערים זה בזה ולא היו מניחין להכניס ארון לבית קדשי הקדשים כדאמרי' במועד קטן (דף ט.): **מעין כל ברכה.** אומר בקוצר ומברך על כל אחת ואחת: **הבינו.** ואינו מברך אלא שומע תפלה בכל הברכות שבין שלש ראשונות לשלש אחרונות. הבינו כנגד אתה חונן ומול את לבבנו כנגד השיבנו לסלוח לנו כנגד סלח לנו להיות גאולים כנגד גאולה וכן כולם: **בנאות ארצך.** לשון נוה כמו בנאות דשא ירביצני (תהלים כג) והוא כנגד ברכת השנים: **והתועים על דעתך.** העוברים על דבריך: **ישפטו.** כנגד צדקה ומשפט. לשון אחר והתועים במשפט על דעתך ישפטו השיבם ללמדם לשפוט כדבריך וכן עיקר נראה לי וכן בה"ג: **לייט עלה אביי.** לפי שמדלג הברכות וכוללן בברכה אחת: **כל השנה מי עבדינן כרבי עקיבא.** כלומר כשאנו מתפללין י"ח שלמות מי עבדינן כר' עקיבא לומר ברכה רביעית בפני עצמה דהשתא כשמתפללין הבינו נעביד כותיה: **שבע תקון.** שלש ראשונות ושלש אחרונות והבינו: **ונכללה.** להבדלה: **מכלל.** בתוך הבינו כדרך שהוא כוללה בחונן הדעת ויאמר הבינו ה' אלהינו המבדיל בין קדש לחול לדעת דרכיך: **לאטרודי.** לטעות: **בתחלת.** התפלה יכול אדם לכוין דעתו יותר מן האמצע: **גבורות גשמים.** הזכרה בעלמא היא לפיכך מחזירין אותו שאינה תפלה שיכול לאומרה בשומע תפלה: **ביחיד.** מחזירין אותו: **בצבור.** יחיד המתפלל עם הצבור: **דאדכר קודם ש"ת.** אין מחזירין אותו שיכול לאומרה בשומע תפלה:

תחנונים

לייט עלה אביי אמאן דמצלי הבינו. והכי קי"ל ויש ספרים דמסיק ה"מ במתא אבל בדרך שרי כדמשמע במכילתין (א) גבי רבי יוסי וכו':

ונכללה בהבינו. והא דאמרינן בפ"ק דנדה (דף ח:) כל השנה כולה מתפלל אדם י"ח חוץ ממוצאי יה"כ מפני טורח צבור מפני התענית וי"א שמתפללים י"ח שלימות מפני שצ"ל הבדלה בחונן הדעת ותימה אמאי לא פריך ונכללה בהבינו וי"ל דלא דמי דהתם כל השנה כולה מתפלל י"ח ואין לנו להקשות ונכללה מכלל כדי לשנות המנהג של כל השנה אבל הכא שכל השנה מתפלל הבינו פריך שפיר למה לי לשנות המנהג בשביל אתה חוננתנו ונכללה בהבינו: **מפני** שיכול לאומרה בשו"ת. כדאמר [לקמן לג.] (עו"ג דף ח) שואל אדם צרכיו בשו"ת ודוקא צרכיו כגון שיש לו חולה בתוך ביתו או שצריך שדהו מים דהוא מעין תפלה וכן שאלה אבל הזכרה והבדלה ושאר שבחים אסור שאינה מעין שו"ת ונראה שכל האומר ברוך אתה ה' שו"ת אחר שסיים דברי תחנונים מיושב מגונה כדאמרי' (מגילה דף יח.) מכאן ואילך אסור לספר בשבחו של מקום כלומר להוסיף ברכות על אלו ואפילו אם בא להתפלל שמנה עשרה עוד פעם אחרת אסור שנראה כמוסיף על הברכות והא דאמר לעיל (דף כא.) ולואי שיתפלל אדם כל היום (ב) היינו דוקא ספק התפלל אבל ודאי אוקמינן לעיל שפוסק אפי' באמצע ברכה כשמואל בפרק מי שמתו (שם) ומה ששליח צבור שונה בהן היינו להוציא רבים ידי חובתן ומה שמתפלל בלחש היינו כדי להסדיר תפלתו כדמוקמינן בפרק בתרא דר"ה (דף לד:):

הא

עין משפט נר מצוה

מז א ב מיי' פ"י מהל' תפלה הל' ג סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קכו סעיף א:

מח ג ד ה מיי' פ"ב שם הל' [ב] ג ד סמג שם טוש"ע או"ח סימן קי סעיף א:

מט ו מיי' פ"י שם הל' ח סמג שם טוש"ע א"ח סי' קיד סעיף ה:

נ ז מיי' שם הלכה ט סמג שם טוש"ע א"ח סי' קיז סעיף ד:

נא ח מיי' שם הל' יד סמג שם טוש"ע א"ח סימן רצד סעיף א:

נב ט מיי' שם הל' ט סמג שם טוש"ע א"ח סימן קיז סעיף ה:

רבינו חננאל

הני עשרים וארבע דתעניתא כנגד מי אמר ר' חלבו כנגד כ"ד רננות שאמר שלמה בשעה שהכניס ארון לבית קדשי הקדשים. ירושלמי: כ"ד תעניות כנגד כ"ד פעמים שכתוב בפרשת שלמה רנה תפלה תחנה. מאי מעין שמונה עשרה רב אמר מעין כל ברכה וברכה. פירוש, מזכיר שלש ראשונות כסדרן ואומר ברכה רביעית חננו מאתך דעה בינה והשכל בא"י חונן הדעת, והחזירנו בתשובה שלמה לפניך, בא"י הרוצה בתשובה, מחל לנו מלכנו כי פשענו בא"י חנון המרבה לסלוח, גואלנו מהרה למען שמך בא"י גואל ישראל, והעלה רפואה שלמה לכל מכותינו בא"י רופא חולי עמו ישראל, וברך שנתינו כשנים הטובות בא"י מברך השנים, וקבצנו יחד מארבע כנפות הארץ בא"י מקבץ נדחי עמו ישראל, מלוך עלינו אתה ה' לבדך בחסד וברחמים וצדקנו במשפט בא"י מלך אוהב צדקה ומשפט. את המינים ואת מל'[כות] זדון במהרה תעקר תשבר ותמגר ותכניע אויבנו במהרה בימינו בא"י שובר אויבים ומכניע זדים. ועל כל הבוטחים בך יהמו רחמיך ושים חלקנו עמהם בא"י משען ומבטח לצדיקים. בנה ירושלים במהרה וכסא דוד לתוכה תכין בא"י בונה ירושלים. את צמח דוד עבדך תצמיח והושיענו בא"י מצמיח קרן ישועה. קבל ברחמים את תפילתינו בא"י שומע תפלה. ויאמר שלש אחרונות כתקנן. **ושמואל אמר הבינו.** פי' אומר שלש ברכות הראשונות כתקנן ומתחיל הבינו, הבינו ה' אלקינו לדעת דרכיך, מול לבבינו לשוב ליראתך, סלח ה' לנו להיות גאולים, רחקנו ממצוקים ודשננו בנאות ארצך, ונפוצים מארבע תקבץ, והתועים השב צדק ומשפט, ועל הרשעים תניף ידך, וצדיקים ישמחו בבנין עירך ובתיקון היכלך ובצמיחת קרן לדוד עבדך ועריכת נר לבן ישי משיחך, טרם נקרא תענה בא"י שומע תפלה [ושלש אחרונות כתקנן]. **ירושלמי:** אית תנא תני שבע מעין י"ח, ואית תנא תני י"ח מעין י"ח, מאן דתני זיין מעין י"ח מסייע ליה לשמואל, ג' ראשונות וג' אחרונות הרי שש, והבינו ברכה אחרת שחתם בה בא"י שומע תפלה הרי ז' מעין י"ח, מאן דתני י"ח מעין י"ח מסייע ליה לרב דאמר חתימה מעין כל ברכה וברכה כאשר פירשנו למעלה. **וסוגיא דשמעתא** כשמואל רהטא, מיהו חזינן דנהגו לצלויי כי הא דרב בתפלת המנחה בעידנא דממהרי, ולא חזינן רבנן קשישאי דהוו מחו בידייהו, ש"מ דהלכתא כותיה דרב. **לייט עלה אביי אמאן דמצלי הבינו.** ואע"ג דלייט אביי אמאן דמצלי הבינו, יש מי שאומר לכל מאן דאפשר ליה, אבל מאן דטריד או בדרך לא לייט אביי. **אמר ר' תנחום אמר רב אסי טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים וכו'. ירושלמי:** אמר ר' זעירא בשם ר' חנינא, היה עומד בגשם והזכיר של טל אין מחזירין אותו, בטל והזכיר של גשם מחזירין אותו, והתניא בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר ואם בא להזכיר מזכיר, לא דאמי ההוא דמיקל לההוא דלא מצלי ולא מיקל, בגשם והזכיר של טל אין מחזירין אותו, והתניא אם לא שאל בברכת השנים או שלא אמר גבורות גשמים מחזירין אותו, בההוא דלא אידכר לא טל ולא מטר.

מסורת הש"ס

א) [אבות פ"ב מ"ד], ב) [יומא ט.], ג) צ"ל ואמר, ד) [ר"ה יא. יבמות סד:], ה) [שבת ל. מ"ק ט. סנהדרין קז:], ו) [קדושין לג: וש"נ], ז) לקמן לג. נדה ח., ח) [לקמן לג:], ט) תוספתא פ"ג ה"ג לעיל כו: לקמן לג. תענית ג.,

תורה אור השלם

1. וּבְשׁוּב צַדִּיק מִצִּדְקָתוֹ וְעָשָׂה עָוֶל כְּכֹל הַתּוֹעֵבוֹת אֲשֶׁר עָשָׂה הָרָשָׁע יַעֲשֶׂה וָחָי כָּל צִדְקֹתָיו אֲשֶׁר עָשָׂה לֹא תִזָּכַרְנָה בְּמַעֲלוֹ אֲשֶׁר מָעַל וּבְחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא בָּם יָמוּת: יחזקאל יח כד

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה לייט וכו' במכילתין. נ"ב לעיל בפ"ק דף ג' וע"ש בתוס' בד"ה היה לך: (ב) ד"ה מפני וכו' היינו דווקא בספק התפלל אבל בוודאי התפלל אוקמינן:

הגהות הגר"א

[א] טרם נקרא אתה תענה. נ"ב כי אתה עונה בכל כו'. ג' רי"ף ורא"ש ועיין רמב"ס:

מוסף רש"י

גמירי. מסורת מאבותינו (פסחים נב:) מסורת בידי מרבותי (סוטה ח.). **בראש השנה נפקדה שרה רחל וחנה.** בא זכרונם לטובה ונגזר עליהם הריון (ר"ה יא. וכעי"ז יבמות סד:). **כ"ד רננות.** רנה תפלה תחנה כתובים בתפלת שלמה עד כ"ד, וי"א כ"ד ברכות דתענית, ולא נהירא (שבת ל.). **אומרה ברכה רביעית בפני עצמה.** להבדלה במוצאי שבתות ואינו כוללה בחונן הדעת (נדה ח.).

רבינו נסים

הני כ"ד דתעניתא כנגד מי אמר ר' חלבו כנגד כ"ד רננות שאמר שלמה. הא מילתא פרשוה בתלמוד ארץ ישראל בפירקין ובפרק ב' דתענית (הלכה ב) ר' חלבו ור' שמואל כנגד כ"ד פעמים רנה תפלה תחנה שכתובין בפרשת שלמה ואית בגמרא בפ' משקין בית השלחין (מועד קטן דף ט) ובפרק כל ישראל יש להם חלק (דף קז) בשעה שבנה שלמה את בית המקדש ובקש להכניס ארון לבית קדש הקדשים דבקו שערים זה בזה אמר כ"ד רננות כו':